

Lydia Sklevicky

Referat
UDK 325.252—055.2 (=861/—866)Institut za historiju radničkog
pokreta Hrvatske, Zagreb

Prilježeno: 15. 06. 1988

ŽENE MIGRANTI KAO ZANEMARENA »MANJINA«*

SAŽETAK

Tvrdeći da su dosadašnja istraživanja neopravdano zanemarila značaj žena u migraciji, autorica nudi neke podatke/interpretacije iz povijesti jugoslavenskog iseljništva koje govore o relevantnosti i raznolikosti uloga što su ih žene poduzimale u migracijskoj situaciji. U tom okviru, autorica raspravlja o ulozi žena u čuvanju nacionalnog identiteta doseljenika, zatim o radnoj aktivnosti žena u novim sredinama i o imigraciji kao putu za emancipaciju žena. U potonjem tekstu, spominje se sudjelovanje žena u radničkom pokretu, u humanitarnim i dobrovoljnim društvima, te u antifašističkoj borbi. Na kraju rada, autorica sugerira neke moguće pravce za budući istraživački rad — šire određivanje kulture kao načina života moglo bi potaknuti istraživanja obiteljskog života i ženske supkulture, pomaci u poimanju spolnih uloga mogli bi poslužiti kao pokazatelji za tok akulturacije, a naposljetku analiza osobnih osjećanja (otuđenost, nostalgija, bolesti) dometnula bi ljudsku dimenziju u istraživanjima povijesti migracija.

I

Budući da su u početku emigranti iz južnoslavenskih zemalja bili muškarci — mladi, neoženjeni ljudi koji su odlazili uglavnom zbog ekonomskih, a daleko manje političkih razloga, *model emigranta* bio je muškarac, siromašan sejjak ili nekvalificirani radnik koji je postajao dio industrijske radne snage, a politički se organizirao prema svome klasnom položaju. Znanstveni radovi o emigrantima ne propituju taj model, i tek povremeno spominju neke istaknute muškarce (umjetnike, znanstvenike, pripadnike slobodnih profesija), a još manje uvode poneku ženu kao »alibi« (aktivistkinju radničkog pokreta, humanitarnih organizacija ili umjetnicu). Je li opravdan takav tretman žena u znanstvenim radovima iz kojih također slijedi prihvaćena (i uobičajena) predožba o njihovu udjelu u migracijskim kretanjima?

Statistički podaci koji se bave emigracijskim procesima (tzv. »nove emigracije« od 1880. nadalje) izrazito su nepouzdana jer razne južnoslavenske narode svrstavaju pod zajedničku kategoriju »Austrijanci«. Međutim, prema jednoj procjeni iz 1899 — 1900. postotak žena u ukupnom broju Dalmatinaca, Bosanaca i Hercegovaca koji su pristizali u SAD bio je 7,7% (10:98). godine 1901. postotak ženske emigracije u SAD bio je 10,9% da bi se popeo do 30,1% godine 1912. U međuratnom razdoblju taj je postotak tek varirao od najnižega 22,7% (1928) do 44,8% (1932), da bi se u cjelom razdoblju od 1920. do 1960. odnos useljavanja muškaraca i žena konačno izjednačio (6:152). Što se tiče raspoloživih podataka o iseljavanju u Novi Zeland, taj je odnos bio mnogo niži: godine 1901. bilo je samo 9% žena iseljenica, da bi 1936. narastao tek do 19% zbog uvođenja vrlo strogih imigracijskih kvota (5:136).

* Referat podnesen na Međunarodnom znanstvenom skupu »Doseljenici u radničkom pokretu zemalja doseljenja 1880—1941«, održanog u Zagrebu i Mariboru od 3. do 5. maja 1987; vidi — Migracijske teme 1/2 1988.

No, bez obzira na raspone u kojima se kreću ovi postoci u raznim razdobljima i zemljama imigracije, dolazak žena zacijelo je donio *značajne promjene* u kulturi iseljenika — kulturi shvaćenoj kao način života. Neprestani porast broja iseljenika i *utjecaj* što su ga one vršile na društvene procese kakav je npr. akulturacija, teško da opravdava zanemarivanje uloge žena u radovima koji se bave iseljeništvom.

Jedan od razloga takva zanemarivanja jest činjenica da su putopise i memoare pisali uglavnom muškarci, te da se ta tradicija (ma kako se napadno feministički te tvrđnje mogu doimati) nastavlja i u znanstvenim radovima. Časna je iznimka klasična studija *Our Slavic Fellow Citizens* objavljena 1910. autorice Emily Balach, profesorice ekonomije na elitnome američkom ženskom sveučilištu Wellesley College (1), u kojoj je kategorija *roda* (gender) osvijetljena i analitički provedena na iznimno suvremeni način u prikazu slavenskih emigranata i njihove preemigracijske kulture i društva. U većini ostalih radova žene se spominju tek u sporadičnim navodima — u primjerima i bilješka-ma na kraju tekstova. Drugi je razlog činjenica što su *kriteriji relevancije* oblikovani parametrima kulture sa više ili manje prikrivenim patrijarhalnim predznacima. Stoga i pojam »manjina« u naslovu ima ironični podtekst, budući da žene nisu niti u jednoj ljudskoj grupi manjina, kao što se ne mogu promatrati niti kao rasa, ili klasa. Takvo je pretjerivanje moguće opravdati prihvaćanjem određenja prema kojemu je »sistem spola/roda« sklop aranžmana kojima pojedina društva tijekom *povijesne prakse* pretvaraju biološku spolnost u proizvodne ljudske djelatnosti i osvješćivanjem specifičnosti povijesne sudbine žena koju im povijesna znanost tek nevoljko priznaje.

Unatoč tome, ovaj rad pokušava ponuditi podatke koje je moguće iščitati iz uzorka literature o povijesti iseljeništa iz našeg podneblja — u bilješka-ma, između redova — koji bi mogli dokumentirati relevanciju i raznolikost uloga što su ih žene preuzimale u novoj situaciji. Pokušat ću također ukazati na činjenice interpretacije koje se mogu uzeti kao putokaz kako potpunije spoznati sva ta iskustva žena, koje buduća istraživanja valja da uzmu u obzir želimo li se ikad približiti svom cilju — punijem razumijevanju ljudskog iskustva u prošlosti.

II

Majke između zaborava i asimilacije

»Mama se sjećala za nas«, piše Amelia Batistich, novozelandska književnica porijeklom iz Dalmacije u svojoj knjizi autobiografske proze (2:50). U svojoj najtradicionalnijoj ulozi roditeljice, hraniteljice i odgojiteljice djece, žene su djelovale kao osnovna uporišta u očuvanju respektivnih nacionalnih identiteta. Bdjela su nad tradicijama »starog kraja« — prenoseći običaje, moralne zasade, jezik (»materinji jezik«), kuhajući narodna jela... To nipošto nije bila jednostavna zadaća. Čuvarice »kulta predaka« rađale su svoju djecu u stranom svijetu kojega često nisu posve razumijevale: njihova su djeca bila prevodioci i tumači stranog jezika nove okoline. Amelia Batistich sa mnogo humora opisuje kako ju je njezina, inače veoma čudoredna majka, vodila u kino na »nepristojne« ljubavne filmove samo zato da joj prevodi dijaloge (2).¹

Svijest o ulozi žena kao čuvarica tradicije pogodovala je neprestanom trendu ka *endogamiji* među južnoslavenskim imigrantima. Prve useljenice dolazile su slijedeći svoje muževe ili kao tzv. »nevjeste s razglednice« (»picture

¹ Usp. veoma slične prizore koje opisuje E. Ifkovich u romanu *Anna Marinkovich* (7).

postcard brides«) (10:98). Nisam naišla na analizu složenih razloga koji bi motivirali žene na iseljavanje pisano iz »ženske perspektive«. Najčešće je prisutan truizam da su prihvaćajući zaruke »dopisnim putem« djevojke koristile šansu da se ubace na bračno tržište i napuste svoja osiromašena sela, što ostadoše bez dovoljnog broja ženidbenih kandidata. Nije teško pretpostaviti da to nije cijela istina. Je li se više žena iseljavalo iz krajeva u kojima po tradiciji nisu mogle posjedovati vlastitu imovinu (poglavito nekretnine), ili iz krajeva u kojima im je to omogućeno (vlastiti posjed i prihodi od njega) i nakon udaje, kao što je to bio slučaj u zadružnim obiteljima? Je li moguće utvrditi značajne korelacije između stope nataliteta i stope iseljavanja? Emily Balch podastire jednu anegdotsku interpretaciju navodeći rasprostranjenu »priču« koju je zabilježila na svom terenskom radu u Hrvatskoj 1905: žene su upozoravale svoje muževe da će mnogo toga, iseće li se u Ameriku, biti drugačije. Imale su na umu više osobne nezavisnosti i manje teškoga rada. No bez obzira na motive iseljavanja žena iz južnoslavenskih zemalja, oni nisu bili prvenstveno ekonomske prirode kao neudatih Slovakinja i Čehoslovačkinja, koje su emigrirale samostalno, nalazile posao (kao služavke, domaćice i kvalificirane radnice), štedjele novac i slale ga »svojim« muškarcima kako bi im se pridružili (1).

Endogamni obrazac sklapanja braka dobro je dokumentiran: Popis stanovništva SAD iz 1940. pokazuje da je 91% oženjenih emigranata iz Hrvatske u braku s Hrvatima; 2,7% bili su oženjeni s Amerikankama, a 6,3% sa ženama drugih nacionalnosti (6:153). Istraživanje iseljenika jugoslavenskog porijekla u Novom Zelandu utvrdilo je da 87,5% bira bračnog partnera vlastite nacionalnosti (5:169). Isto istraživanje otkriva da su dva od tri najbolja prijatelja naših iseljenika njihovi »zemljaci«. Visoku korelaciju između endogamije i otpora spram asimilacije uočile su novozelandske imigracijske vlasti već 1926. pokušavajući da uvođenjem strogih imigracijskih kvota prisile na otvaranje ovu autarhičnu grupu useljenika (5:137—138). U svojoj monografiji — longitudinalnom istraživanju jugoslavensko-američke seoske zajednice u Louisiani — Frank Lovrich tijekom ranih 1960-ih godina primjećuje prelazak s »nezavisne egzogamije otaca« ka »prisilnoj endogamiji« njihove djece (10:98). Bez sumnje, prevladavalo je uvjerenje među našim iseljenicima da »Vjera i ljubav dolaze iz domovine«. Tim je riječima, naime, jedan učitelj objasnio Emily Balch običaj da žene koje napuštaju domovinu u Rijeci kupuju pred ukrcavanje na brod vjenčano prstenje i male zlatne križeve (1:184).

Iseljenice su tako djelovale kao veza između »starog kraja« u svojoj ulozi čuvarica tradicija i nacionalnog identiteta i nove životne sredine kao majke budućih generacija koje možda nikada neće upoznati staru postojbinu svojih djedova.

Žene i rad

Radna aktivnost u kojoj su naše iseljenice najvidljivije (barem sudeći prema raspoloživoj literaturi) jest rad u *boarding houseu*. Bračni su parovi, naime, uzimali na stan i hranu svoje leđične sunarodnjake kako bi uvećali vlastiti porodični budžet. Iako jedino A. Batistich opisuje svoju majku kao nezavisnoga i poduzetnog »boarding bossa« (drugi autori smatraju to isključivo muškom ulogom), žene su bile te koje su obavljale sve potrebne poslove — kuhale, prale, spremale, dok su muškarci bili zaposleni izvan kuće. Mnogi izvori daju naslutiti »kontradiktorna mišljenja« o funkcioniranju institucije »boarding housea« (6:142, 5:61). Ante Tresić-Pavičić prednjači u moralnoj osudi, opisujući »boardnig house« kao leglo bluda i razvrata svake vrste (po de-

set ljudi spava u jednoj sobi poput stoke, bez postelje, posteljine ili trunke čistoće, ženom se »svi služe« a njezin suprug pravi se da ne vidi, i tome slično) (15:119; usp. i 12:35, 47). Njegov je recept za podizanje moralnog standarda naših iseljenika vrlo jednostavan: manje »boarding housea«, više obiteljskog života!

Budući da je za većinu autora kućni posao nešto »prirodno« ženama, a povrh je i neplaćeni rad, o njemu ne doznajemo gotovo ništa. Smatram da i susret s novim kućanskim pomagalicama/aparatima, pomaci u shvaćanju što znači biti »dobra domaćica«, kao i kulturni šok koji proizlazi iz takvih promjena predstavlja legitimni i zanimljivi predmet istraživanja. Jedino što je od naših autora moguće doznati o ženskom radu jest podatak da su se za vrijeme ekonomske krize zapošljavale »izvan kuće« jer su kao jeftinija radna snaga imale određene prednosti na tržištu rada (9:263). Jugoslavenski istraživači nisu slijedili, niti su pokušali razlučiti udio naših iseljenica u strukturi zaposlenosti žena »austrijskog porijekla« koju iznosi E. Balch. Ona navodi da ih je 53,3% aktivno na tržištu rada, što je i za naše današnje poimanje neobično visoka stopa zaposlenosti. Od toga je 34,8% služavki i konobarica; 6,3% krojačkih radnica (izrada krojeva), 6,2% krojačkih radnica (spajanje dijelova odjeće), 6% visokokvalificiranih krojačica. Spominje također i neodređeno »veliki broj« slavenskih žena koje su zaposlene u trgovinama i tvornicama, a svoje podatke navodi prema popisu stanovništva SAD iz godina 1900 (U. S. Census, 1900) (1:354, Tabela 27).

E. Balch nas također upućuje prema jednom drugom zanimljivom smjeru istraživanja. U poglavlju »Udate žene u tvornicama« primjećuje: »Najočiglednija posljedica odlaska majki na rad u tvornicu jest ta da se uvelike smanjuje uobičajena muška averzija prema obavljanju ženskih poslova« (1:359). Pitanje je da li se takva pojava protezala i na useljenike južnoslavenskog porijekla s obzirom na njihovu izrazito patrijarhalnu popudbinu?

Imigracija kao put ka emancipaciji žena

Pouzdati pokazatelj određenih emancipatorskih procesa među južnoslavenskim iseljenicama jest pojava njihova organiziranog djelovanja. No, jedan od najočiglednijih indikatora prihvaćanja novog identiteta moguće je pratiti po izvanjskim znakovima. Primjerice, promjena u načinu odjevanja i obavezna kupovina šešira simbolički je označavala »iskorak iz služanjskog sloja« (1:371, 188). A. Batistich se sjeća kako je njezin otac majci kupio tri šešira čim se iskrcala u Aucklandu kao njegova zaručnica (2:30). Tradicionalistički nastrojeni moralisti poput Tresić-Pavičića upozoravali su žene na opasnost da postanu amerikanizirane muškarake. On je, naime, američke žene doživio kao mutante »atletškoga, muškaračkog« držanja. »Nježnost, i ono što mi u Evropi nazivamo vječno žensko, nemaju cijene, žena treba da je muškarac u tijelu, ponašanju i u srcu. Ubije li žena muža ili ljubavnika, to je 'junakinja dana'« (15:43, 45).

Iako na tome ne treba previše inzistirati, čini se da je južnoslavenska zajednica i dalje koristila tradicionalne mehanizme društvene kontrole nad ženama. Njihov nezavisni društveni život svodio se na druženje sa ženama njihovih narodnosti (10:77—78, 100). Kada bi se žene susretale »Govorile su kao da je zarobljena bujica riječi potekla kada su se podigle vodene brane« (2:39). Neobavezni razgovori i ogovaranje, kako Lovrich opisuje njihovo druženje bili su jedini način očuvanja tradicionalne ženske supkulture koja je ženama u »starom kraju« pružala snažan oslonac. U emigrantskoj situaciji utjecanje ženskoj supkulturi olakšavalo je teret samoće u zabranu njihovih kuhinja, raš-

trkanih po svijetu stranog jezika i običaja i služio im je da izgrade nove spone društvene solidarnosti.

Zene su također sudjelovale u radničkom pokretu. Svi su izvori puni hvale za njihovu nesebičnu pomoć i podršku, te klasnu solidarnost u teškim vremenima. Za vrijeme štrajkova žene su čak i tijelima štitele muškarce od napada tvorničke policije (»Kozaka«), a štrajkačima i nezaposlenima nisu naplaćivale stanarinu (9:72, 138). Neke od njih i samostalno su se proslavile kao aktivistkinje radničkog pokreta. Slovenka Annie Clemenc, »heroína štrajka u Michigan Copper okrugu 1913«, osnovala je žensku organizaciju za aktivno pomaganje štrajka (9:69, 72), dok se Milena Gačinović-Sotra istakla u srpskom radničkom pokretu u SAD. Ipak, čini se, da je Milka Sabljčić, »interesantna pojava«, kako je Čizmić kvalificira (6:234), glavna zvijezda emigrantskoga radničkog pokreta. Kći rudara u Coloradu, inače radnica u praonici rublja, revolucionarna nevoljkošću nekih štrajkača da tijekom poznatog štrajka 1927. idu na štrajkačku stražu dobrovoljno je počela čuvati rudnike. Kao članica i aktivistkinja najradikalnije radničke organizacije Industrial Workers of the World proslavila se kao strasna i žestoka govornica i radnički organizator. Zbog toga, a i zbog svoje riđe kose, dobila je nadimak »Vatrena Milka« i postala, prema Čizmićevu vrednovanju njezine uloge, »jedna od najpopularnijih žena u SAD« (6:234).² Irena Martinović, radnički organizator u tvornici automobila General Motors, također je »zaradila« spomen-bilješku u povijesti hrvatskoga radničkog pokreta u SAD (6:236, bilješka 111).

Sudeći po većini izvora, žene su odigrale značajnu ulogu u radničkom pokretu, međutim, nigdje u postojećim analizama progresivne i radikalne radničke štampe nisam naišla da ih spominju. Teško je vjerovati da se u svim tim člancima ne pojavljuje baš nikakva rasprava o ženskom pitanju kao dijelu klasnog pitanja ili revolucionarne strategije (6 : 163—262). Kako da objasnimo činjenicu da u analizama iseljništva iz Hrvatske, čiji su pripadnici bili itekako prisutni i brojni u najradikalnijim segmentima radničkog pokreta, nigdje nije sistematski prikazan broj žena aktivistkinja (bez obzira koliko je velik ili malen).

No na jednom su području organiziranog djelovanja žene dobile doličan tretman. To je njihova aktivnost u humanitarnim i dobrotvornim organizacijama, a mnogi im autori odaju osobita priznanja za izuzetne zasluge u emigrantskom pokretu (4, 5, 6, 9, 11). Jedan od razloga tome jest vjerojatno i činjenica što takav tip aktivnosti umnogome nalikuju tradicionalnim ženskim zadaćama — »brizi za druge«. Čini se da su upravo žene bile prve koje su pružile nepodijeljenu podršku partizanskoj borbi, NOB-i i Titu za vrijeme drugoga svjetskog rata. Hrvatske iseljenice osnovale su Centralno vijeće američkih Hrvatica u Pittsburghu 1944. kako bi organizirale što efikasnije pružanje pomoći NOP-u: prodavale su ratne obveznice, sakupljale materijalnu pomoć za razorenu domovinu (9 : 263—265; 13).

Autonomno organiziranje žena indikator je osvješćivanja i stjecanja novoga javnog grupnog identiteta. Iako organizacije žena južnoslavenskog porijekla, za razliku od npr. Čehinja koje su imale jasne feminističke ciljeve (njihov časopis *Ženske Lysti* koji je izlazio u Chicagu borio se za žensko pravo glasa već početkom stoljeća) (1 : 384) nisu imale tako izrazite emancipatorske

² Ella Reeve Bloor također joj odaje počast u svojoj autobiografiji (6:234).

naboje, one su ipak veoma značajan pomak u vrednovanju mišljenja o položaju žena. Ženska društva i klubovi tek se imenom spominju u literaturi (bez »suvišnog« elaboriranja) (6 : 46, 49, 98), mada bi bilo vrijedno istražiti njihove posebnosti, osobito kada su, što je najčešće bivalo, pridruženi »širim« iseljeničkim organizacijama.

Nesumljivo da je politička socijalizacija žena koju su te organizacije postale, pridonijela stasanju novih generacija žena jugoslavenskog porijekla koje su stekle važne političke i javne funkcije u suvremenom životu u SAD-u (npr. Rose Butch bila je gradonačelnica Clairtona kasnih 1970-ih godina, Rose Anna Vujich iz Kalifornije bila je prva žena senatorica) (6 : 351).

III

Iako je ovaj rad tek rudimentarni doprinos povijesti žena u iseljeništvu, njegova preliminarna faza koju feministička povjesničarka Gerda Lerner naziva »tranzicijska historija« (8 : 365), kojoj je domet tek katalogiziranje činjenica koje nedostaju, vjerujem da je pokazano da niz problema koji se odnose na doprinos žena treba da postanu dio legitimnog interesa za povjesničare iseljeništa iz južnoslavenskih zemalja / Jugoslavije. U ovom zaključnom razmatranju želim još jednom naglasiti neophodnost istraživanja pojedinih tema koje se odnose na žene i koje bi mogle pomoći da se nadiđe uska definicija »iseljeničkog života«.

Šire određenje kulture kao načina života moglo bi potaknuti istraživanja obiteljskog života i ženske supkulture, budući da je već etnolog Herman Bausinger uočio da su odnosi različitih supkultura i globalnog društva odlučujući za spoznaju o mogućnostima društvene promjene (3).

Na sličan način i pomaci u poimanju spolnih uloga također mogu poslužiti kao pokazatelj kako su tekli procesi akulturacije. Istraživanja kućnog rada, promjena u načinu odijevanja i mode, specifičnosti ženskog organiziranja u javnoj sferi i sl. kadri su pojasniti naše razumijevanje tog procesa. I naposljetku, osobna osjećanja — otuđenost, žal za domovinom i rodnim krajem, bolesti³ itd. mogli bi dometnuti zanemarenu ljudsku dimenziju u istraživanjima povijesti migracija. Naravno da je za odgovore na takva »nova pitanja« povjesničaru potrebno pronaći i nove izvore: dnevnike i pisma, »razglednice«, stare obiteljske albume, usmena svjedočanstva, povijesti bolesti, memorabilia svake vrste, različite, a ne isključivo iseljeničke novine i brošure.⁴

Iznoseći mnoge zasluge naših iseljenica, autor teksta »Podignimo joj spomenik« patetično zahtijeva takvo priznanje (4 : 8—9). Sklona sam vjerovati da su naše žene u iseljeništvu diljem svijeta svojim doprinosom već same sebi podigle spomenik.

Povjesničarima samo ostaje da ga što vjernije opišu.

³ Već je E. Balch pokazala da je morbiditet žena važan indikator procesa akulturacije (1:376). Carol Smith-Rosenberg također ukazuje na činjenicu da je potkraj 19. stoljeća histerija bila veoma raširena i česta upravo kod imigrantkinja koje su živjele u kućama za iznajmljivanje (14).

⁴ Tresić-Pavičić bilježi da su za vrijeme njegova boravka u Pittsburghu novine bile pune potankosti o Ani Novaković koja je ubila svog muža u jednom »boarding-houseu« (15:117).

LITERATURA

1. Balch Greene, Emily. *Our Slavic Fellow Citizens*. New York: Charities Publication Committee, 1910.
2. Batistich, Amelia. *Pjevaj vilo u planini*. Zagreb: Matica iseljenika Hrvatske, 1981.
3. Bausinger, Herman: *Volkskunde. Von der Altertumsforschung zur Kulturanalyse*, Berlin—Darmstadt: 1972.
4. Biljčević, Milan. »Podignimo joj spomenik. Žena u našem iseljeništvu«. *Matica*, Zagreb, X/1960, br. 5, 8—9.
5. Čizmić, Ivan. *Iz Dalmacije u Novi Zeland*. Zagreb: Globus / Matica iseljenika Hrvatske, 1981.
6. Čizmić, Ivan. *Hrvati u životu Sjedinjenih Američkih Država*. Zagreb: Globus / Sveučilište u Zagrebu, Centar za povijesne znanosti, 1982.
7. Ifkovich, Edward. *Anna Marinkovich*. New York: Manyland Books, 1980.
8. Lerner, Gerda. »Placing Women in History: A 1975 Perspective«, u: *Liberating Women's History*, B. A. Carroll, ur., Urbana, Chicago, London: University of Illinois Press, 1976.
9. Lojen, Stjepan. *Uspomene jednog iseljenika*. Zagreb: Znanje, 1963.
10. Lovrich, Frank. *The Social System of a Rural Yugoslav-American Community: Oysterville*. San Francisco: R and E Research Associates, 1971.
11. Marković, Luka. *Pod australskim nebom*. Zagreb: Izdavački zavod JAZU, 1973.
12. Pehotsky, Bessie Olga. *The Slavic Immigrant Woman*. Cincinnati, Ohio: Powell & White, 1970.
13. S., I. »Naše žene u naprednom pokretu u SAD«. *Iseljenički kalendar*, Zagreb: 1978, 161—166.
14. Smith-Rosenberg, Carol. »The Hystorical Woman: Sex and Role Conflict in 19th Century America«, *Social Research*, Winter 1972, 39, 659.
15. Tresić-Pavičić, Ante. *Preko Atlantika do Pacifika*. Zagreb: Dioničarska tiskara, 1907.

MIGRANT WOMEN AS A NEGLECTED »MINORITY«

SUMMARY

The author, having claimed that research has up till now unjustifiably neglected the importance of women in migration, presents some data/interpretations derived from the history of Yugoslav overseas immigration that speak of the relevance and the diversity of roles taken on by women in the migration situation. In this framework, she discusses the role of women in preserving the national identity of immigrants, the employment of women in their new milieux, and immigration itself as a road for female emancipation. In the later context, some mention is made of the participation of women in the workers' movement, in humanitarian societies and changes in the perception of sex roles could serve as indicators of the process of suggests some possible directions for future research: a broader definition of culture as a way of life could stimulate research into family life and women's subculture, changes in the perception of sex roles could serve as indicators of the process of acculturation, and finally, an analysis of personal feelings (alienation, nostalgia, illness) could provide a human dimension in migration history research.